

Tomislav Krznar

A. Šercera 17, HR-10000 Zagreb
tomislav_krznar@yahoo.com

Lov – sport ili destrukcija?

Tragom misli Joséa Ortege y Gasseta

Sažetak

U kontekstu promišljanja odnosa filozofije i sporta otvara se mogućnost tematiziranja i fenomena lova. Lov je jedna od biološki i kulturno najznačajnijih formativnih sila u razvoju čovjeka. Nakon gubitka značenja osnovnog prehrambenog alata, lov ostaje prisutan u životu ljudi kao segment života u dokolici. Ipak, ovaj rad ne ide primarno tragom procjene društvene ili moralne prihvatljivosti lova u suvremenom društvu. Umjesto toga fokusiramo se na promišljanja Joséa Ortege y Gasseta prezentirana u djelu Meditacije o lovu (Meditations on Hunting) u kojem autor nastoji osvijetliti neke elemente fenomena lova koji su tijesno povezani s razvojem čovjeka, povezanosti čovjeka i prirode, te prikaza čovjeka kao djelujućeg bića u prirodnom okružju. Značajan aspekt ovog rada je i prikaz lova kao moguće sportske djelatnosti, odnosno one djelatnosti koju opisujemo kao odmicanje od svakodnevice i stvaranje zasebnog svijeta dalekog od realnog, najčešće mehaniciziranog i denaturaliziranog življenja. Može li lov – kao okolnost približavanja čovjeka i prirode – biti shvaćen kao legitimni bijeg od denaturalizacije, ili je on samo još jedan izraz čovjekove potrebe za uništavanjem? U konačnici ovo izlaganje nastoji dati i kritički osvrt na Gassetove interpretacije »prirodnosti« čovjeka shvaćene kroz spomenute aspekte lova.

Ključne riječi

lov, sport, José Ortega y Gasset, etika, odnos čovjeka i prirode

Uvod

Zamisao ovog rada je prezentirati nekoliko osnovnih dimenzija promatranja lova u društvenom kontekstu, posebno uzevši u obzir pogled na lov u djelu Joséa Ortege y Gasseta. Nedvojbeno je da je lov iznimno važna formativna sila u razvoju čovjeka, kako na tjelesnom tako i na duhovnom planu. S druge strane, u odnosu prema lovu mogu se sagledati brojni društveni obrasci raznih društava, primjerice klasni odnosi određeni su između ostalog i pravom lova. Nadalje, važan aspekt proučavanja lova ide i u smjeru sagledavanja odnosa čovjeka i prirode. Kada je riječ o ovom posljednjem aspektu često se ističe, nedvojbeno točna činjenica, da je lov u nizu situacija odigrao ulogu mehanizma destrukcije prirodnog okoliša, te doveo na rub izumiranja, ili čak uništenja, brojne životinjske vrste. U tom pogledu opravdan je zahtjev za sagledavanjem lova kao destruktivnog mehanizma kojemu nema mjesta u suvremenom društvu i to ponajprije stoga što lov više nije, osobito u industrijskim društvima, osnovni prehrambeni alat, tim više što se često i ne lovi iz razloga prikupljanja hrane, nego prije iz razloga koji svjedoče o destruktivnoj potrebi čovjeka za ovladavanjem nad prirodom i uživanju u ubijanju.

Suprotno navedenim uvjerenjima, kada je riječ o pozitivnim ocjenama značaja lova u suvremenom društvu možemo, vrlo pojednostavljeno govoreći, navesti tri gledišta. Prvo, utemeljeno na »tvrdom« antropocentrizmu, označava lov kao »pravo« čovjeka kao prirodno, misaono i tehnološki superiorne vrste. S tog gledišta, budući da *može*, čovjek *smije* loviti bez obzira na to što ne lovi iz hranidbene potrebe te što uzrokuje patnju i smrt jedinki koje lovi. Simbol ovakvog shvaćanja lova je trofej, i to kao simbol nadmoći. Drugo gledište nastoji prikazati značaj lova u životu čovjeka polazeći ponajprije od čovjekovog biološkog nasljeđa koje ga nepovratno upućuje na odnos s prirodom. Čovjek je (i) prirodno biće i nikakvi procesi civilizacije ne mogu sasvim neutralizirati njegovu potrebu za blizinom prirode. Eksplicitni način povezivanja s prirodom je lov. Možemo preliminarno kazati kako je ovo pozicija koju zagovara Ortega y Gasset. Drugim riječima, reći će Ortega, čovjek ne čini ništa loše loveći, on se samo vraća svom iskonu, ili bolje, on živi potpunim ljudskim životom. Treća pozicija, za razliku od prve dvije, stavlja lov isključivo u kontekst profesionalne djelatnosti. Lov je alat kontroliranja životinjskih populacija, očuvanja izvornosti staništa, mehanizam zaštite od proširenja bolesti i šteta koje bi mogle nastati na prirodnim dobrima (šumama) ili kulturnim (zaštićena područja prirode) te gospodarskim dobrima (poljoprivrednim površinama). U ovom kontekstu lov je shvaćen (i) kao mehanizam koji pomaže, ili čak omogućava, znanstvena istraživanja životinjskih populacija ili staništa. Uvjerenja trećeg sklopa utemeljena su na činjenici nemogućnosti obuhvatne neinterventnosti čovjeka u prirodu, budući da je sam čovjekov život interveniranje. S tog gledišta, budući da živjeti znači djelovati, potrebno je to djelovanje ograničiti da bude čim manje destruktivno i ako je moguće čim više korisno za sve. Općenito uzevši, ne postoji ljudsko djelovanje koje po prirodu ne bi bilo destruktivno, samo je pitanje u kojoj mjeri i dopušta li regeneraciju prirodnih potencijala.

Središnja zamisao ovog rada je prikaz misli filozofa Ortege y Gasset o lovu. Riječ je o spisu *Meditacije o lovu*¹ u kojemu autor nastoji dati odgovor na pitanja: Što je lov za suvremenog čovjeka? Je li lov sport? Kakav je odnos etike i lova? U tom pogledu ovaj rad je podijeljen na četiri dijela. Prvo donosimo antropološku bilješku o lovu kako bismo olakšali shvaćanje nekih problema koje iznosi Ortega. Drugi, središnji dio rada, zamišljen je kao prikaz Ortegino shvaćanja lova. Ovdje, s više ili manje interpretacija, slijedimo nit Ortegino izlaganja o lovu, naznačujući moguće probleme. Treći dio rada naslovili smo »Bilješka o lovu i etici« u kojem nastojimo dati neke osnovne obrise problema koji se javljaju pri pokušaju procjene etičke (ne)prihvatljivosti lova. Važno je napomenuti kako o ovim problemima može biti riječi tek na razini bilješke bez pretenzija za obuhvatnim i konačnim prikazima problema. U konačnici, u četvrtom dijelu, donosimo neke primjedbe na Ortegino shvaćanje lova.

1. Antropološka bilješka o lovu

Kao uvod u raspravu o lovu u društvenom kontekstu, mogu nam poslužiti riječi R. Leakeya i R. Lewina koji kažu da je dva milijuna godina stara baština lovačko-sakupljačkog života, rubna s početka, ali na koncu izvrsno profinjena, ostavila »svoj trag na našim umovima upravo onoliko koliko i na našim tijelima.«² No, nastavljaju isti autori dalje, »povrh tehničkih vještina planiranja, povezivanja i tehnologije, jednako je važna bila i društvena vještina suradnje. Kao svijest o zajedničkim ciljevima i vrijednostima, želji za promicanjem zajedničkog dobra, suradnja je bila više od toga da pojedinci jednostavno

rade zajedno.« Tako je ta baština postala »skup pravila ponašanja, morala, razumijevanja ispravnog i pogrešnog u složenom društvenom sistemu. Bez suradnje unutar družina, među družinama, među plemenskim grupama, naše tehničke vještine bile bi jako tupe.« Temeljem svega toga, upravo u okviru lova i svih bioloških i društvenih konsekvenci koje je lov unio u ljudski život možemo reći kako su se u tom vremenu »pojavila društvena pravila i standardi ponašanja«,³ ali i društvo koje je bilo ljudsko u cjelini otvarajući tako vrata kulturnom i duhovnom razvoju.

Vidimo da je lov, ukoliko ga promatramo kao ljudsku djelatnost, u mnogome utjecao na razvoj čovjeka⁴ i to na planu koji bi mogao biti predmetom istraživanja mnogih znanstvenih disciplina. Danas, u kontekstu globalnih promjena u odnosu čovjeka prema okolišu, i napose dimenzioniranja ljudskog društva na sasvim različitim temeljima od onih u prošlosti, lov se najčešće gleda kao recidiv ili teret prošlosti kojeg se treba što prije riješiti. Ipak, ne možemo zaobići činjenicu da je čovjek u devedeset i devet posto vremena svojeg postojanja bio lovac,⁵ a tek u jedan posto poljoprivrednik ili djelatnik u nekom od brojnih drugih gospodarskih modela koji su se pojavljivali kroz povijest sve do danas. To nas navodi da zaključimo kako bismo lov trebali promatrati kao »široki spektar aktivnosti, ili široku mogućnost načina života.«⁶ Budući da se, kako kažu autori Washburn i Lancaster, »psihobiološki korijeni tog života unose u podmladak putem igre i putem uloga identifikacije s odraslima. Lov je stoga više od ekonomskog sistema« jer u mnogome određuje čovjekov razvoj, kako na tjelesnom (anatomskom i fiziološkom) tako i na društvenom i duhovnom planu.

S druge strane, vrlo je vjerojatno – kako kaže E. Morin – »da su se ne samo oruđe i alat nego i lov, jezik i kultura pojavili u procesu hominizacije prije nego što se rodila ljudska vrsta u užem smislu, *sapiens*. To znači da je hominizacija složen razvojni proces uronjen u povijest prirode iz kojeg izvire i kultura.«⁷ Čovjek, za razliku od drugih bića, stvara svoj svijet u kojem često puta fizičke i prirodne dimenzije uzmiču pred nekim simboličkim oblicima postojanja. Govoreći o fenomenu lova Morin kaže kako on »neće samo preobrazivati odnos prema okolini«, on će »preobrazivati odnos čovjeka prema čovjeku, muškarca prema ženi, odraslih prema mladima. Štoviše: njegov vlastiti razvoj, u sprezi s preobrazbama koje su na djelu, preobrazit će pojedinca, društvo, vrstu.«⁸ Pokušavajući tako opisati utjecaj lova na razvoj čovjeka Morin dolazi do pojma *antropološkog transformizma* kojim želi naglasiti radikalnu razliku između čovjekolikog stadija prije usvajanja lova kao osnov-

1 Ortega y Gasset, José, *Meditations on Hunting*, Wilderness Adventures Press, Bozeman, 1995.

2 Usp. Leakey, Richard; Lewin, Roger, *Ponovo promišljanje porijekla. U potrazi za onim što nas čini ljudima*, Breza, Zagreb 2005., str. 250.

3 Isto.

4 O utjecaju lova na razvoj čovjeka usp. Krznar, Tomislav, »Utjecaj lova na razvoj čovjeka. Pokušaj ekohistorijskog prikaza«, *Ekonom-ska i ekohistorija* (u tisku).

5 Usp. Washburn, S. L.; Lancaster, C. S., »The Evolution of Hunting«, u: Lee, R. B.; DeVore, I. (eds.), *Man the Hunter*, Aladine de Gruyter, New York 121999., str. 293.

6 Isto, str. 300.

7 Usp. Morin, Edgar, *Izgubljena paradigma: ljudska priroda*, Scarabeus naklada, Zagreb 2005., str. 64.

8 Isto, str. 76.

nog hranidbenog alata i poslije tog procesa. Morin zaključuje: lov će u savani izvještiti »hominida i učiniti ga posebnim: učinit će od njega tumača golemog broja sićušnih i ambivalentnih osjetnih stimula koji će postati signali, indicije, poruke, a njihov će prepoznavaatelj postati znalac. On inteligenciju sukobljuje s onim što je u prirodi najpreprednije«, navodeći ga na »susret i nadmetanje s onim što je najopasnije: velikim mesožderom. Stimulira strateške sposobnosti: pozornost, ustrajnost, borbenost, odvažnost, lukavstvo, obmanjivanje, postavljanje mamaca, stupica i zasjeda.«⁹

Čini se da je važnost utjecaja lova na duhovni i fizički razvoj čovjeka dovoljan razlog za promatranje lova u kulturnom i antropološkom kontekstu. Značajan prilog takvom viđenju je i misao Joséa Ortege y Gasseta. Ipak, razumije se, ovakvo gledanje otvara brojne prijepore i kontroverze.

2. Shvaćanje lova Joséa Ortege y Gasseta

Ovaj dio izlaganja ide tragom odgovora na pitanje: što je zapravo lov za Joséa Ortegu y Gasseta? Orteginine misli o lovu predstavljene su u djelu *Meditacije o lovu* koje su primarno napisane kao prolog djelu o lovu Orteginog prijatelja grofa Edwarda Yebesa objavljenom u Madridu 1943.¹⁰ Ovaj prolog zasebno je objavljen više puta na španjolskom i drugim jezicima.

U samom početku Ortega pita što je to lov i na koji je način on značajan u životu čovjeka? Međutim, Ortega ne daje izravan odgovor. Tražeći odgovor na ovo pitanje ide tragom propitivanja što je to čovjekov život i kazuje kako je život zapravo ograničena i konačna pojava čija je osnovna značajka praznina ili neispunjenost. Po Ortegi, živjeti znači ispuniti ovu prazninu.¹¹ No, čovjek je *proklet* obavezom ispunjavanja života radom, i tu je zapravo otrgnut od svog života jer se, kako kaže Ortega, »život upotrijebljen za rad ne čini doista našim.«¹² Pravi zadatak ispunjenja čovjekovog života nije rad, nego potraga za srećom i to je zapravo jedini pravi poziv i zanimanje svih ljudi, tvrdi Ortega. Iako su svi pozvani da budu sretni, svaki čovjek da drugačiji način doživljava moguću sreću.¹³ Rad ispunjava veći dio čovjekovog života, i to ne samo kao ekonomski imperativ nego i kao prokletstvo ljudskog postojanja, i to onog postojanja koje je dimenzionirano kulturom kao onim specifično ljudskim, no jedan dio vremena ostaje za dokolicu i užitak. Najcjenjeniji užitak, kako tvrdi Ortega, je oduvijek bio lov.¹⁴ U ovoj točki rasprave započinje odgovor na pitanje: što je lov? Prikažimo, tragom Orteginog izlaganja, odgovor segmentarno.

Lov je djelatnost kojoj se čovjek kroz cijelu svoju povijest najpredanije prepušta. O tome Ortega kazuje sljedeće:

»Najveći dokaz postojanja entuzijazma za lovom kroz povijest leži u (suprotnoj) činjenici zapaženoj u mnogim okolnostima: nije svakome bilo dopušteno loviti. Ta povlastica bila je značajka privilegiranih. Budući da su gotovo svi ljudi željeli loviti, a to su željeli jer su u tome vidjeli užitak, bilo je nužno ograničiti tu djelatnost, inače bi divljači brzo nestalo. Tako nitko ne bi bio sretan, niti mnogi niti poneki. Nije nevjerovatno da je čak i u neolitikumu lov bio smatran privilegijom. Neolitski čovjek, koji je već obrađivao zemlju, pripitomio i uzgajao životinje, nije trebao – kao njegov paleolitski predak, loviti za hranu. Oslobođen ove obaveze, lov je podignut na rang sporta. Neolitski čovjek je već bogat, a to znači da je živio u društvu podijeljenom na 'više' i 'niže' klase. Teško je zamisliti da lov nije bio i ovdje ograničen na ovaj ili onaj način.«¹⁵

Vidimo da ovdje nije riječ o lovu kao o alatu pribavljanja hrane i drugih sirovina potrebnih za život do kojih se inače ne može doći. *Što je onda lov?*¹⁶ »Lov je samo prigodno sport«, odgovara Ortega, i dodaje kako »također postoji čisto koristoljubna dimenzija lova koju su prakticirali paleolitski lovci

i koju prakticiraju krivolovci svih razdoblja. Ovaj tip lova, koji nije uopće sportski – po oblicima izvođenja – nije manje lov kao bilo koji drugi oblik.«¹⁷ Dakle, mogli bismo zaključiti kako postoje dva »lova«, ili bolje, dva gledanja na lov kao ljudsku djelatnost. Prva je čisto ekonomski mehanizam pribavljanja hrane, a druga je nešto više. Što? Prikažimo to ovako.

Lov se, kao čovjekova djelatnost, tijekom povijesti, od najranijih dana ljudskog razvoja, malo mijenjao. Ortega ovo ilustrira riječima kako je napredak oružja, i dodali bismo – lovnih tehnika, malo utjecao na napredak lova budući da lov *ne može* napredovati. Ipak,

»... kako je oružje s vremenom sve više usavršavano, čovjek je sebi postavljao sve više prepreka kao rivalu životinje s ciljem da joj omogući samozaštitu i s ciljem da izbjegne učiniti odnos lovca i plijena nejednakim. Ukoliko bi se prešla crta ravnopravnosti u tom odnosu mogla bi biti uništena bit lova čime bi lov bio pretvoren u čisto ubijanje i destrukciju. Stoga, sukob između čovjeka i životinje ima preciznu granicu iza koje lov prestaje biti lovom i to u onom trenutku u kojem čovjek upotrijebi sve svoje racionalne mogućnosti – primjerice tehničku superiornost – da bi nadjačao životinju. (...) Izlovljavati ili uništavati životinje putem neizbježne automatske procedure nije lov. Lov je nešto drugo, nešto mnogo delikatnije.«¹⁸

Prije odgovora na ovo pitanje osvrnimo se na značajan aspekt čovjekove lovačke djelatnosti. On se odnosi na ulogu razuma u lovu. Tako Ortega kaže kako bismo razum mogli opisati kao »najveću opasnost postojanju lova.«¹⁹ S druge strane, lov je specifikum mnogih životinjskih vrsta, a ne samo čovjeka pa ni s te strane, razum djelatnosti lova ne donosi mnogo.

U lovu je riječ o odnosu dvaju *životinja*, kako kaže Ortega. Vrijedi primijetiti ovaj termin *životinja*, koji na najbolji način oslikava Ortegino uvjerenje da u lovu nije primarno riječ o razumu. Ovaj odnos nije borba, niti odnos jednakih,

9

Isto, str. 78.

10

Usp. Wescott, Howard B., »Translator's preface«, u: Ortega y Gasset, José, *Meditations on Hunting*, WAP, Bozeman, 1995., str. 12.

11

Usp. Ortega y Gasset, J., *Meditations on Hunting*, str. 35.

12

Isto, str. 36.

13

Isto, str. 37.

14

Isto, str. 39.

15

Isto, str. 39–40. O problemu ograničavanja lova, kroz koji bi se na poseban način mogli tumačiti ekonomski i klasni odnosi, a možda i odnosi među spolovima. Zanimljive su Ortegine riječi i o tim pitanjima. »Jedan od uzroka Francuske revolucije« – kaže Ortega – »bila je i iritacija koju su osjećali pučani zbog toga što im nije bilo dozvoljeno loviti i, konsekvntno, jedna od prvih povlastica koju su plemići izgubili bilo je upravo pravo lova. U svim revolucijama, prva stvar koju su 'lju-

di' učinili bilo je preskakanje ili rušenje ograde i lov zeca ili jarebice i to u ime socijalne pravde. (Uz to još su dugo vremena optuživali aristokraciju kako to da su toliko vremena posvećivali lovu!)« Isto, str. 40.

16

O tome Ortega kaže kako »lovljenje, poput svih ljudskih djelatnosti, ima više razina, i kako je samo malo onoga što predstavlja lov, dano u *izrazima* poput rasonoda, odmor, zabava! Način lova, kako lovi dobar lovac, je težak posao koji od čovjeka traži mnogo: tjelesnu spremnost, suočavanje s velikim naporima i prihvaćanje opasnosti. Takav lov uključuje etički kodeks visoke razine. Lovac koji prihvaća *sportsku dimenziju* (istaknuo T. K.) tog kodeksa drži se tih zapovijedi i u najvećoj samoći, kada nema drugih svjedoka do oštih vrhunaca planina, prijetećeg oblaka, vrtelnih hrastova, drhtajuće crnogorice, i životinje u prolazu.« Isto, str. 42.

17

Isto, str. 57.

18

Isto, str. 59.

19

Isto.

nego prije odnos dviju jedinki različite razine, ili kako kaže Ortega, »lov je neizmjenjiva aktivnost odozgo na dolje.«²⁰

»Lov je – konačno kažimo – situacija kada jedna životinja prisvaja, živo ili mrtvo, drugo biće koje je na nižoj razinu od nje. *Vice versa*, ukoliko postoji lov, ova superiornost lovca nad lovinom ne može biti apsolutna. Ovdje stvari postaju doista tankočutne i zanimljive.«²¹

Kako, pita Ortega?

»U lovu kao sportu« – kaže Ortega – »dolazi do voljnog odreknuća čovjeka od superiornosti njegove ljudskosti.«²² Drugim riječima, ovdje dolazi do očitovanja Ortegina konstatacija, kako je, kada je lov u pitanju, riječ o neracionalnoj djelatnosti ili, kako vidimo, djelatnosti svjesno isključene racionalnosti. Vrijedilo bi postaviti pitanje: Je li isključivanjem racionalnosti otvoren put brutalnosti i agresiji? Ne, kazat će Ortega,

»... lov nije samo pucanje na sve strane s ciljem da pogodimo ili ulovimo divljač. Lov je cijeli niz tehničkih operacija, a da bi neka aktivnost postala tehničkom mora biti učinjena na određeni način, a ne na neki drugi. Tehnika pretpostavlja da je uspjeh u postizanju cilja težak i malo vjerojatan. Kako bismo uspjeh učinili vjerojatnijim trebamo izumiti drugačije oblike djelovanja povećane učinkovitosti.«²³

Ovdje je svakako važno zapitati kako može biti riječ o *tehničkim operacijama*, kada je u pitanju *neracionalna djelatnost*? Je li ovdje Ortega neprecizan pa umjesto, primjerice, termina 'nagonski konstruiranih', koristi termin *tehnički*?

Kako bi elaborirao konstataciju o neracionalnosti lova, Ortega ide smjerom prikaza osnovne komponente lovne djelatnosti, a to je potraga za divljači. Drugim riječima, kaže Ortega, »činjenica što čovjek lovi utemeljena je na pretpostavci da je oduvijek postojao nedostatak divljači. Da divljači ima u izobilju ne bi postojalo posebno životinjsko ponašanje koje od drugih oblika ponašanja ograničujemo terminom 'lov'. Budući da zraka ima dovoljno, nije razvijen posebni postupak hvatanja, dostizanja zraka, pa stoga disanje nije lov.«²⁴ Time, »glavna djelatnost lova postaje ona koja je upravo bezgranična«, dakle, pronalaženje divljači. No, ovo je toliko teško da traži najveće napore od lovca. Važno je napomenuti kako je ovaj napor mentalan, a ne fizički.²⁵ Kako bismo izbjegli konfuziju, kažimo kako ovdje termin 'mentalnan', u Orteginom shvaćanju, odgovara značenju termina pojačanog ili zaoštrenog instinkta, a ne u smislu racionalne djelatnosti.²⁶ No, svi ovi postupci ne izlaze iz okvira prirodnog, odnosno iz okvira neutralnosti.²⁷ Ostaje za upitati: Je li ranije spomenuto ograničavanje prava i mogućnosti lova, lovna djelatnost – budući da se ona doima racionalnom – *ili je to tek racionalna priprema i omogućavanje neracionalne djelatnosti lova*?

Ovdje dolazimo do još jednog problematičnog Orteginog pogleda na lov. Riječ je o etičnoj (ne)prihvatljivosti ubijanja. Ortega ne niječe da je smrt životinje dio djelatnosti lova, još i više – riječ je o izazvanoj smrti. Ortega ovaj sklop problema razrješuje ekološkim i biološkim uvidima, koji bi se dali sažeti u rečenicu: *smrt je nužda života*. Ukratko, ukoliko je riječ o nagonskim neracionalnim dimenzijama, tada i smrt u kontekstu lova treba tretirati kao uobičajeni sklop prirodnog događanja. Prije pogleda na ove probleme postavimo još jedno ključno pitanje: *je li lov sport*?

»Sport je djelatnost« – kako kaže Ortega – »koju obavljamo radi unutrašnjeg zadovoljstva, a ne radi nekog vanjskog rezultata koji taj napor donosi. Iz toga slijedi da kada neka djelatnost postane sport, ma koja to djelatnost bila, hijerarhija njenih vrijednosti postane obrnuta. U lovu s ciljem koristi – utilitarnom lovu – svrha lova je, drugim riječima ono čemu lovac u tom lovu teži, smrt

životinje. Sve prije toga što on čini, čini u smjeru postignuća spomenutog cilja kojim djelatnost formalno završava. No u sportskom lovu odnos sredstava prema cilju je obrnut. U sportskom lovu smrt divljači ne zanima lovca. Ono što njega zanima je sve ostalo što treba učiniti da bi se postigao taj cilj – a to je lov sam.« Drugim riječima, »smrt je esencijalni dio lova i bez nje nema pravog lova«, no »smrt divljači je prirodni kraj lova i cilj lova kao takvog, ali ne i cilj lovca«. Ili, kako kaže Ortega, »netko ne lovi da bi ubio, nego radije ubija da bi uopće lovio.«²⁸

Dakle, mogli bismo rezimirati do sada izneseno: ljudi love ne koristeći racionalne elemente svoje ljudskosti, pri tome oni obavljaju – ukoliko ne love iz ekonomskih i gastronomskih pobuda – potpuno istu djelatnost kao i pred nekoliko stotina tisuća godina. S druge strane, lov je djelatnost koja je izvan okvira radne prisile ili svakodnevnog toka života.

»Inspiracija sportskog lova je« – kako kaže Ortega – »umjetno održavanje, situacija, stanja koje je arhaično u najvišem stupnju. Rano stanje postojanja u kojem je čovjek, iako je već čovjek, još uvijek uronjen u more životinjskog postojanja.«²⁹ Drugim riječima, čovjek loveći, kako kaže Ortega, bježi od svakodnevice, no on ujedno bježi od života koji je dimenzioniran kulturnim i socijalnim odrednicama, na način da je prostorno i sadržajno vrlo udaljen od prirode. Lov je, kaže Ortega, bijeg od takvog života. On je težnja potpunosti.

»Kada je nekome dosta svakodnevnih problema, kada se osjeća previše opterećen današnjicom, uzme pušku, zazviždi psu, ode u planinu i bez mnogo muke preda se paleolitskom užitku na nekoliko sati. Svi ljudi svakog vremena mogli su učiniti to, bez ikakve razlike osim u upotrijebljenom oružju. [I dodali bismo, ukoliko nisu bili ograničeni ranije spomenutim zabranama! op. T. K.] Lov je oduvijek bio na dohvata čovjeku kako bi mogao pobjeći iz sadašnjosti u davninu, u prve oblike ljudskosti koje mu, budući da je bio primarni oblik, ne znamo mnogo. Povijest počinje s tim oblikom. Prije njega postojalo je samo ono što se nikad ne mijenja, Priroda. 'Prirodni' čovjek je uvijek tu, ispod promjenjivog povijesnog čovjeka. Pozovemo ga i on dolazi, pomalo pospan, ukočen, bez izgubljenog oblika instinktivnog lovca, ali ipak i poslije svega, još uvijek živ. 'Prirodni' čovjek je prvi 'prehistorijski' čovjek – lovac.«³⁰

20

Isto, str. 61.

21

Isto, str. 62. Ortega također kaže kako je lov »odnos između dviju životinja različite zoološke razine, odnos u kojem se dva sustava instinkta sukobljavaju: agresivni instinkt lovca i obrambeni instinkt divljači.« Isto, str. 85.

22

Isto, str. 63.

23

Isto, str. 75–76.

24

Isto, str. 77. Važno je napomenuti, kako dodaje Ortega, da oskudnost ili nedostatak divljači *per se* ne smije biti pomiješan sa smanjenjem divljači kao rezultatom izlova, odnosno povećane djelatnosti lova.

25

Isto, str. 86.

26

O tome Ortega kaže kako »kada dođe do lova razum se ne uključuje u većoj mjeri no što se

uključivao u primitivnim vremenima, kada je bio samo elementarna zamjena za instinkte. To objašnjava činjenicu, nerazumljivu s bilo kojeg drugog gledišta, da su glavni tokovi lova danas identični kao i prije pet tisuća godina.« Isto, 116.

27

Kada je riječ o »poboljšavanju« djelatnosti lova, tada Ortega veliku važnost pridaje ulozi psa u lovu. Kazavši kako je uvođenje psa u lov uspjeh jednak onom uvođenju polifonije u glazbu (isto, str. 86). S druge strane, Ortega naglašava kako je upravo lajanje psa kulturni dodatak prirodnom razvoju, budući da divlji psi, i njihovi preci, najčešće ne komuniciraju lajanjem. Ipak, ova se posljednja konstatacija ne čini sasvim vjerojatnom.

28

Isto, str. 105.

29

Isto, str. 121.

30

Isto, str. 125.

Lov, dakle, nije »područje nepoznatoga, egzotičnog koje otkrivamo po prvi put, baš naprotiv, on je nešto što nam je poznato, on je ono gdje smo mnogo puta bili, i divlji čovjek koji odjednom iskoči u nama ne čini nam se nepoznatim, novim, nego prije kao naše najpouzdanije, blisko i poznato biće.«³¹

Prije osvrta na Ortegine misli o lovu potrebno je, makar na razini bilješke, kazati nešto o središnjem problemu suvremenog shvaćanja lova. Riječ je o tome je li suvremenom čovjeku, dakle čovjeku industrijskog društva koji najčešće živi u gradu, služi se suvremenim sredstvima komunikacije i uglavnom je »daleko« od prirode, potreban lov. Mogli bismo općenito kazati kako ova pitanja idu u smjeru etike.

3. Bilješka o lovu i etici

Krenimo od polazišta da danas lov više nema, osim u nekoliko urođeničkih društava, karakter pribavljanja hrane. U suvremenim industrijskim društvima proizvodnja hrane odvija se daleko od *konzumenata*, još i više, ostaje dojam da *konzumenti* o tome ne trebaju ništa znati, a kamoli da trebaju proizvoditi ili pribavljati hranu za sebe. S druge strane, tehnička nadmoć čovjeka u odnosu na životinje stvara nesrazmjerno lošiju poziciju za životinje pa je stoga lov, osim što je gospodarstveno nepotreban, i brutalna djelatnost. O ulozi lova u životu čovjeka, osobito s opisanog gledišta, vrijedi navesti riječi N. Visković a koji kaže:

»S gledišta funkcija i svrhovitosti, lov ima u povijesti prije svega zadatak *pribavljanja hrane* i drugih *materijalnih dobara* – odjeće, obuće i sirovina za zanatstvo, medicinu, industriju, a i stjecanja prvih skupina životinja za *domestikaciju*. Ali važni su mu još i zadaci stjecanja životinja kao *magijskih* medija, *zaštite* ljudi, usjeva i domaćih životinja, te s vremenom sve više *razonode, rekreacije i iskazivanja 'muških vrlina'* predacije, izdržljivosti, hrabrosti i lukavstva (...) Prema tome, lov nije samo sredstvo materijala: opstanka čovjeka, već oduvijek istovremeno i sredstvo tajnih moći, zadovoljstva, ugleda i slave u društvenoj zajednici. To je ujedno primordijalan način odnošenja čovjeka prema životu u prirodi, pa je stoga prožet elementarnim porivima, osjećajima i značenjima biološke i kulturne naravi.«³²

Danas ipak, kako dalje napominje Visković, lov više nije potreban, unatoč njegovom značaju, budući da su od njega ostali smo brutalnost i destrukcija prirodnog okoliša. Ipak, pokušaj sagledavanja problematike odnosa lova i etike potrebno je staviti u širi socijalni kontekst. Potrebno je dakle sagledati (ne)moгуćnost etičkog opravdanja lova s gledišta čovjekova odnosa prema živom svijetu.³³ Postavlja se pitanje je li uopće moguće govoriti o onom »moralnom« u, općenito, odnosu čovjeka i životinje i, posebno, u jednom obliku tog odnosa – lovu. Ovo nas u krajnjoj konsekvenci ponovo vodi pitanju antropocentrizma. Riječ je o dvostrukom shvaćanju čovjeka: kao vrhunca i svrhe prirodnog postojanja, te kao (jedinog) moralnog subjekta. U ovoj *bilješci o lovu i etici* zadržavamo se na pokušaju promišljanja prvog od navedenih problema.

Vratimo se sada prikazu triju gledišta ili pogleda na lov.³⁴ Kada je riječ o prvom gledištu vidimo da nema nikakvih etičkih prepreka djelatnosti lova. Ukoliko je čovjek gospodar svega živoga, sve postoji da bi njemu služilo pa tako i divljač koja je tu da bi je čovjek lovio.³⁵ Simbol ovog shvaćanja odnosa je trofej.³⁶ Nije potrebno posebno elaborirati etičku neprihvatljivost ovih pozicija, no svakako možemo reći da su te pozicije temelj okolišne destrukcije, a očituju se kroz prekomjerno i nerazborito korištenje prirodnih potencijala, hiperproizvodnji, tehnologijama koje značajno onečišćuju okoliš itd. Lov je ovdje samo jedan od alata destrukcije.³⁷

Druga skupina lovaca, kako smo je prikazali u uvodu, su ljudi koji kroz lov teže povezivanju s prirodom. Napomenuli smo kako je ovo i Ortegina pozicija, no sada je potrebno, i mimo Ortege, poblizije prikazati o čemu je riječ, kada govorimo o *povezivanju s prirodom* kroz lov.

31

Isto, str. 127.

32

Usp. Visković, Nikola, *Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji*, Književni krug, Split 1996., str. 264. Također je moguće ove riječi pronaći u drugoj knjizi istog autora *Kulturna zoologija. Što je životinja čovjeku, što je čovjek životinji*, Jesenski i Turk, Zagreb 2009., str. 163. Ova druga knjiga je djelomično promijenjeni i nadopunjeni pretisak prve Viskovićeve knjige.

33

Problem se javlja u određivanju *samog* karaktera ovog odnosa. Naime, u klasičnim etičkim teorijama samo čovjek može biti moralni subjekt, dakle jedino čovjeku, ili na čovjeka, mogu biti usmjerene moralne dužnosti i obveze. Tako, primjerice, M. Kangrga, kazuje kako problematika odnosa čovjeka i životinje (ili šire, čovjeka prema prirodi) nema nikakve veze s etičko-moralnom problematikom, budući da ovoj od »specifičnih početaka u staroj Grčkoj do današnjih dana stoji u središtu njezin bitni i glavni 'predmet' u liku međuljudskih odnosa (pojam praxis-a), s težištem na odnos dobra i zla.« Drugim riječima, »*humani odnos* prema životinjama nešto je posve drugo od *moralnoga* i tiče se *zrelosti* ljudskog bića u njegovoj oblikovanoj i odnjegovanoj (obrazovanoj), dakle *oplemenjenoj* unutrašnjosti (subjektivnosti) kao očovječenoj, upravo humaniziranoj prirodi. To je historijski proces 'podizanja' čovjeka kao *vrste* na nivo *roda*, *svijesti* na nivo *samosvijesti*, *djelatnosti* na nivo *samodjelatnosti*, dakle: *slobode!* U sebi i oko sebe! Sve to, međutim, može biti – a nije *uvijek!* – primjereno samom čovjeku u njegovoj *čovječnosti*. Ako nije, tu onda leži korijen *zla*. A taj nivo mnogo je više, vrednije i za čovjekov život značajnije i dublje od njegova *moralnog odnosa!* U tom smislu ono *moralno* još nije istinski i u potpunosti *ljudsko*. *Smisao* čovjekova života, kao i njegova bit (čovječnost) ne iscrpljuje se u dimenziji i djelokrugu *moralnosti!*« Usp. Kangrga, Milan, *Filozofske rasprave*, Euroknjiga, Zagreb 2008., osobito poglavlje »Životinje nisu moralni subjekti (ni objekti)«. Ovo poglavlje je osvrtno na misli Nikole Viskovića prezentirane u razgovoru »Stiže nas osveta životinja« obavljenom u *Feral Tribune* br. 1059 (28. listopada 2005.).

34

U knjizi *U obranu lova* James Swan, tražeći odgovor na pitanje zašto ljudi love, spominje tri vrste lovaca. Prvi su *lovci radi mesa*, oni

love radi pribavljanja hrane, drugi su *lovci rekreativci*, njima je lov način ispunjavanja slobodnog vremena, mjesto vježbe streljačkih sposobnosti ili statusni simbol. Treća skupina, kako navodi Swan, su *prirodni lovci*. Ovi lovci, kako tvrdi Swan, teže povezivanju s prirodom i shvaćaju lov kao spiritualni čin. Vrijedi napomenuti kako je ovo shvaćanje donekle usporedivo s Orteginim. Usp. Swan, James, *In Defense of Hunting*, Horper Collins Publisher, New York 1994., str. 17. Kada je u pitanju podjela unutar lova, osobito s gledišta njegove moralne (ne)prihvatljivosti, svakako je potrebno spomenuti prilog autorice Marti Kheel koja ističe kako lov nema nikakvog moralnog opravdanja, naprotiv u lovu je uvijek riječ o činu nasilja. S gledišta opravdanja čina nasilja moguća je podjela lovne djelatnosti uzevši u obzir tri osnovna motiva. Prvi je vezan uz potrebu (fizičku i duhovnu), drugi uz ekološke aspekte (održavanje ravnoteže), a treći uz povezivanje s prirodom na spiritualnoj razini. Ovog posljednjeg Kheel naziva svetim lovcem koji lovi kako bi postigao neko duhovno stanje, drugim riječima, lovi iz religijske potrebe. Usp. Kheel, Marti, »The Killing Game: An Ecofeminist Critique of Hunting«, u: Armstrong, Susan Jean; Botzler, Richard George (eds.), *The Animal Ethics Reader*, Routledge, London – New York 2003., str. 392. Dostupno na: <http://books.google.hr/books?id=euDYADfcChoC&dq=isbn:0415275881>.

35

Kako nismo u mogućnosti dublje ulaziti u razradu ovih problema »tvrđog« antropocentrizma, kažimo kako je ovdje, što je zasigurno i jedan od značajnijih problema ove pozicije, »čovjek« shvaćen vrlo usko, dakle ne svi ljudi, nego samo *neki*. Ova pozicija sakriva mnoge probleme poput šovinizma, rasizma, maskulinizma, eurocentrizma itd. Kritičari lova često puta ističu kako je upravo lov mehanizam održavanja ovih pozicija. Usp. Gunn, Alastair S., »Environmental Ethics and Trophy Hunting«, *Ethics & Environment* 6 (2001) 1. Dostupno na: http://muse.jhu.edu/journals/ethics_and_the_environment/v006/6.1_gunn.pdf, str. 69.

36

Ipak, ni ovo gledište nije sasvim neproblematično budući da je, s lovno-gospodarskog gledišta govoreći, vrhunski trofej znak genetski dobre populacije, a dobra populacija je znak dobrog upravljanja lovno-gospodarskim kapacitetima. Ipak, ostaje pitanje je li etički opravdan uzgoj divljači s ciljem proizvod-

Ovo je vrlo zamršen sklop ljudske djelatnosti koja se temelji na shvaćanju kako je čovjek dio prirode i kako je, kao takav, uz nju vezan bezbrojnim vezama koje se očituju na biološkoj (ili bolje fiziološkoj), religijskoj, spolnoj i socijalnoj razini. Važno je napomenuti kako je čovjeku uobičajenih urbanih okolnosti življenja vrlo teško proniknuti u srž ovakvog gledanja na odnos čovjeka i prirode, primarno radi toga što postoje mnogi civilizacijski obrasci koji čine prirodu dalekom i stranom. Kada govori o povezivanju s prirodom kroz lov J. Swan kaže kako je u tom procesu riječ o ulaženju u posebnu mrežu svijesti (*web of consciousness*) koju tvore prirodna bića i duhovno okružje njihova postojanja.³⁸ Čovjek je, po Swanovu shvaćanju, dio te mreže postojanja i po nužnosti vlastita postojanja u njoj participira. On dakle lovi, ne samo iz materijalne potrebe, nego prije iz potrebe povezivanja s cjelokupnim životom. Ipak, kako napominje Swan, budući da je lov »krvava« djelatnost, sam čin odstrela je ubojstvo životinje što izaziva žaljenje i kajanje. Kroz mnoge religijske oblike³⁹ (primjerice animizam ili totemizam) vidljivo je da postoje određeni postupci kroz koje čovjek nastoji opravdati smrt koju je prouzročio u lovu. Temelj ovakvog shvaćanja lova leži u shvaćanju života na kojeg se gleda ne kroz vizure konačnosti i trenutnosti, nego prije kao na obuhvatno postojanje koje poprima i pušta nestati različite oblike postojanja. U ovakvom shvaćanju, kako tvrdi Swan, nije u prvom planu okrutnost i nasilje⁴⁰ nego prije približavanje samoj srži postojanja, budući da život i smrt nisu, barem ne u ovom shvaćanju, tako striktno i nepovratno odijeljene. Možemo primijetiti kako se i ovdje javlja sličan uvid kao i u Ortege koji ide tragom prikaza lova kao načina povezivanja, a ne destrukcije. Ipak, s gledišta etike – ostavljajući po strani detaljnu raščlambu značenja ovog termina, vezujući se samo na konstataciju kako je nasilje *ono* zlo, pa je tako protivno etički prihvatljivom življenju – svaki lov je neprihvatljiv jer izaziva smrt jedinke, i to takvu smrt koju bismo mogli označiti kao namjernu, nepotrebnu, brutalnu, a možda i sadističku. Prigovori koje upućujemo lovu su uglavnom inspirirani individualizmom koji se prenosi i na životinju. Doista, s gledišta jedinke, rečeno riječima P. Singera, u lovu dolazi do zanemarivanja većeg interesa⁴¹ (života životinje) na račun manjeg interesa, bilo užitka u lovu (ubijanju) ili, kako tvrde Ortega i Swan, potrebe za čovjekovim povezivanjem s prirodom. Dakle, ukoliko lov proizvodi namjernu i nepotrebnu smrt, proizvodi nasilje, ukoliko proizvodi nasilje čini zlo. Zlo nije etički prihvatljivo, dakle, lov je etički neprihvatljiv.⁴² Ukoliko ovome dodamo konstataciju kako civilizacija i kultura sublimiraju i uobličuju ljudske nagone, tada potreba za lovom i nasiljem koje on proizvodi ostaje s onu stranu civilizacijskog, pa tako i civilizacijski prihvatljivog. Kada je riječ o samom terminu kulture, S. Freud kazuje kako 'kultura' označava »cjelokupni zbir postignuća i ustanova u kojima se naš život razlikuje od života naših životinjskih predaka i koje služe dvjema svrhama: zaštititi čovjeka od prirode i uređenju odnosa među ljudima.«⁴³ Dakle, s ovog gledišta, civilizacijom i kulturom čovjek bi trebao nadići ono životinjsko u sebi, a ono se posebno očituje u lovu.

Ipak, ostaje za ispitati u kakvom je odnosu ono »civilizacijsko« (i što je uopće *ono*?) s problemima negativnog čovjekova utjecaja na prirodu sve do razine uništenje života uopće. Ukoliko stojimo na pozicijama da je lov etički neprihvatljiv jer je neciviliziran i protuciviliziran, budući da je djelatnost lova nasilna i smrtonosna, ostaje pitanje kako to da ta *civilizacija* – koja je inače vrlo ubilačka i destruktivna, što je vidljivo iz brojnih primjera ratova, genocida, ekocida, kulturocida itd. – osuđuje lov iz istih razloga. Ovo, razumije se, nije istovremeno etički argument u korist lova. Ukoliko bismo ove probleme htjeli gledati kroz vizure *dubinske ekologije*⁴⁴ koja eksplicitno naglašava poveza-

nost čovjeka i prirode i, još i više, naglašava imanentnu destruktivnost i protuprirodnost civilizacije (važno je napomenuti *civilizacije kao takve*, dakle, svake moguće civilizacije), izuzev oblika života lovačko-sakupljačkih zajednica koje su svojom *biogramatikom* prilagođene životu u prirodi i s prirodom, a ne okrenute protiv prirode kao što je okrenuta znanstveno-tehnička civilizacija Zapada.⁴⁵ Ovakvo gledanje na suvremeno društvo može dovesti do radikalnih shvaćanja odnosa čovjeka i prirode u pokušaju izgradnje drugačijeg odnosa od onog utemeljenog na destrukciji kako srećemo u zapadnjačkim društvima.

nje vrhunskog trofeja? S druge strane, krajnje konsekventno, moguće je da prestankom procesa uzgoja nestane ne samo kvalitetna populacija, nego i populacija općenito jer će s vremenom »preživljavati« samo loši geni, a ne najbolji kojih je također simbol trofej budući da samo genetski najbolje jedinke imaju najbolje trofeje. Ovo je, čini se, središnje pitanje procjene etičke (ne)prihvatljivosti lova, budući da dopire do procjene (ne)mogućnosti utjecaja na procese u prirodi. U slučaju lova, kroz manipulaciju populacijama i staništima.

37

Rječiti primjeri su izlovljavanje bizona na američkom *Divljem zapadu*, te primjer uništenja ptice dodo na Mauricijusu. Zanimljivo je primijetiti kako su obje ove djelatnosti poduzeli ljudi koji su došli u habitat, stanište spomenutih vrsta, dakle *zapadni* čovjek, Europljanin. Usp. Huber, Đuro, »Predatori kao stjegonoše«, *Lovački vjesnik* 9 (1999), str. 27.

38

Usp. Swan, James, *In Defense of Hunting*, Horper Collins Publisher, New York 1994., str. 63.

39

Usp. Krznar, Tomislav, »Lov kao duhovni izazov«, *Priroda* 5 (2007), str. 42. Vrijedi napomenuti kako je spomenuti naslov redakcijski, izvorni naslov bio je »O odnosu lova i religije u prehistorijskih lovaca«. Zamjetna je značajna veza lova i religije koja se u mnogome očituje i u ponašanju suvremenih lovaca, iako počesto u vulgariziranom obliku.

40

Usp. Swan, James, *In Defense of Hunting*, Horper Collins Publisher, New York 1994., str. 77. Također usp. Everet, Jennifer, »Environmental Ethics, Animal Welfarism, and the Problem of Predation. A Bambi Lover's Respect for Nature«, *Ethics & Environment* 6 (2001) 1. Dostupno na: http://muse.jhu.edu/journals/ethics_and_the_environment/v006/6.leverett.pdf, str. 45.

41

Usp. Singer, Peter, *Oslobođenje životinja*, IBIS-grafika, Zagreb 1998.

42

Autor ovdje duguje iznimne zahvale dr. sc. Hrvoju Juriću za brojne poticajne rasprave

vezane uz problem etičke (ne)prihvatljivosti lova.

43

Usp. Freud, Sigmund, »Nelagodnost u kulturi«, u: *Iz kulture i umetnosti*, Matica srpska, Beograd 1969., str. 293.

44

»Dubinski (*deep*) ekološki pokret« – kako kaže T. Markus – »sporedan, ali rastući, shvaća ljude kao dio prirodnog svijeta ili čvorove u mreži života, priznaje međupovezanost i međuovisnost svih dijelova ekosfere i imanentnu vrijednost svih vrsta bez obzira na ljudske potrebe, zagovara maksimalni ekološki i kulturni diverzitet, osuđuje neopravdano iskorištavanje neljudskih bića, ali i eksploataciju u međuljudskim odnosima, potiče razvoj lokalne autonomije, decentralizacije, smislenog rada itd.« Usp. Markus, Tomislav, *Dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza. Jedan bioekološki pregled*, Hrvatsko sociološko društvo – Institut za društvena istraživanja – Zavod za sociologiju Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 2006., str. 25.

45

Usp. Markus, Tomislav, *Ekologija i antiekologija. Kasna tehnička civilizacija i mogućnosti radikalnog ekologizma*, Hrvatsko sociološko društvo – Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 2004.

46

Za ilustraciju ovih pozicija možemo se poslužiti Markusovom interpretacijom misli američkog antropologa i ekologa Paula Sheparda koji naglašava manjak evolucijske prilagodivosti čovjekova civiliziranog života i zagovara »povratak« u neke oblike čovjekova življenja iz pleistocena. Ovdje posebnu ulogu igra lov. Tako T. Markus, interpretirajući misao P. Sheparda, kaže kako »na obrani lovačko-sakupljačkih društava počiva i Shepardovo tumačenje lova za kojeg je smatrao da se može braniti ako izražava poštovanje prema prirodnom svijetu. Lov nije okrutno barbarstvo, već priznanje čovjekove pripadnosti prirodi i struktura organizacije, koja priznaje ekstra-ljudski kontekst. Lov je izraz naše evolucijske prošlosti, jer su ljudi 99% živjeli kao lovci. Lov priznaje širi kontekst međuodnosa između čovjeka i prirode i tiče trajnu ovisnost ljudskog života o moćima izvan ljudske kon-

U ovim okolnostima lov dobiva posebno mjesto u životu čovjeka i posebnu vrijednost u društvu.⁴⁶ Ostaje nam zapitati se može li se dati ocjena lova u suvremenom društvu s gledišta raznih projekcija ili barem željenih postavki društva. Čini se da je ovo teško uhvatljiva pozicija na čije upite teško možemo naći primjerene etičke odgovore.

Treće gledište ili odnos prema lovu koji smo naveli u uvodu stavlja lov isključivo u kontekst profesionalne djelatnosti. Dakle ne one koja lovu daje značaj alata kojim čovjek dokazuje svoju superiornost nad prirodom, ni djelatnosti koja kroz lov čovjeka povezuje s prirodom na tjelesnoj ili spiritualnoj razini. Lov je ovdje alat kontroliranja životinjskih populacija, očuvanja izvornosti staništa, mehanizam zaštite od proširenja bolesti i šteta koje bi mogle nastati na prirodnim dobrima (šumama) ili kulturnim (zaštićena područja prirode) te gospodarskim dobrima (poljoprivrednim površinama) ukoliko dođe do prekomjernog razvoja životinjskih populacija. Riječ je također o mehanizmu zaštite čovjeka od divljih životinja. Nadalje, u ovom kontekstu lov je shvaćen i kao mehanizam koji pomaže, ili čak omogućava, znanstvena istraživanja životinjskih populacija ili staništa. Ukoliko se postavlja pitanje ocjene etičke (ne)prihvatljivosti ovako shvaćene djelatnosti lova, tada, za razliku od prethodnih dviju pozicija – od kojih prvu ocjenjujemo kao potpuno etički neprihvatljivu, a drugu presloženom da bismo dali jasan i jednoznačan odgovor na postavljeno pitanje – tada se treća pozicija, temeljem do sada iznesenih gledanja, čini etički prihvatljivom. Ipak, ostaje pitanje je li u njoj riječ o lovu u *užem* smislu riječi?

4. Nacrt za kritiku Orteginog shvaćanje lova

Vratimo se Orteginom shvaćanju lova i nekim prijeporima vezanim uz nj. Sagledajmo te probleme kroz tri prigovora. Prvi je vezan uz odnos racionalnosti i lova. Ortega kaže kako je paleolitski lovac zapravo jednak krivolovcu jer obojica love iz ekonomske potrebe. Ako je cilj lova uranjanje u vlastitu prirodnost koja je zastrta brojnim slojevima povijesnog i kulturnog, drugim riječima, ukoliko je cilj makar se na kratko vratiti u paleolitik, ostaje pitanje u što se vraćamo: u neposrednost povezanosti čovjeka i prirode u paleolitik ili u njegovu ekonomsku potrebu, koja je, kako sam Ortega kaže, neodvojiva od paleolitskog lova. Ili oštrije, je li to dvoje odvojivo? Drugim riječima, kakvi smo mi to paleolitski lovci koji ne love radi lovine. S druge strane, ukoliko se čovjek, pojednostavljeno i grubo govoreći, od životinje razlikuje upravo po racionalitetu, što ostaje od čovjeka *kao* čovjeka ukoliko se on od tog racionaliteta odvoji? Iz ovoga slijedi da je čovjek u lovu *samo* životinja, i to izravno, a ne metaforički govoreći. Dakle, lov je *animalizacija* čovjeka, a to nije uvijek pozitivna ocjena.

Drugi prijevor vezan je uz pitanje uloge smrti u lovu. Ovo pitanje Ortega pozicionira u etički okvir i daje mu sljedeće razjašnjenje. Kaže da smrt nije cilj lovca, nego prije cilj lova, jer bez smrti divljači lov nije lov. To je razlog zašto Ortega primjerice odbija »fotolov«. Ovo otvara pitanje je li neka djelatnost koja je po definiciji rasonoda ujedno i po definiciji ubijanje. Čini se da jest. Ukoliko je tako dobiva se dojam da je lov destruktivna djelatnost. Isto tako, Ortegi kao da promiče činjenica da je lov u povijesti mnogo puta bio oruđe destrukcije putem izlovljavanja jedinki i uništavanja životinjskih vrsta.

Treći prigovor mogli bismo formulirati na sljedeći način. Naime, čitajući Orteginu *Meditacije*, dobiva se dojam da lov *i je i nije* sport. Ortega tvrdi da je lov više od sporta, budući da je on odmor od ljudskog stanja. Time on na-

glašava osnovnu misao svojeg gledanja na lov, naime, za njega je lov način združivanja s divljinom, način da čovjek postane ponovo divlji, ili bolje, da održi živim ono divlje u sebi. To *divlje* protivno je *uljudenosti*, koju Ortega smatra samo jednim dijelom čovjekovog bića. Ovdje se očituje stari antropološki dobro elaborirani sukob između kulture i prirode. Za Ortegu, lov je način da priroda barem povremeno pobijedi u tom sukobu. Način da čovjek na autentičan način dođe u doticaj s onim prirodnim u sebi. Prema tome lov nikako ne može biti destruktivan jer bi to u krajnjoj konsekvenci značilo da je priroda destruktivna i da je to loše, a to je – kažimo Orteginim riječima – projekcija kulturnih i povijesnih dimenzija življenja na prirodu. Priroda ne poznaje vrijednosne rasudbe, ona samo *jest*.

U konačnici, lov je za Ortegu povezivanje s onim prirodnim u čovjeku, s iskonom samim i prema tome ne može biti negativan, već naprotiv samo poželjan i pozitivan. On je mnogo više od sporta budući da je opis ljudskog stanja. Ipak, lov ima i odlike sporta, to je, mimo činjenice da se odvija u dokolici, djelatnost radi unutrašnjeg zadovoljstva i djelatnost snažnih pravila koja priječe da postane samo ubijanje. Ponajviše, on je veza s onim najdubljim u čovjeku, s onim što je zastrto brojnim premazima povijesti i kulture. Radi potpunosti ljudskog postojanja, kako tvrdi Ortega, potrebno je očuvati lov. Ili bolje, Orteginim riječima:

»... moramo očuvati taj gorki impuls koji smo naslijedili od primitivnog čovjeka. Samo on nam dopušta veliki luksuz, priliku da uživamo na odmoru od ljudskog stanja kroz autentično 'uranjanje u Prirodu'. No to uranjanje nije tako lako postići kao što se ponekad čini kad o njemu mislimo. Čovjek ne može ponovo ući u Prirodu osim putem privremenog rehabilitiranja tog dijela sebe samog koji je još životinja. To može biti postignuto samo tako da se stavi u odnos s drugom životinjom. Ne postoji životinja osim divlje životinje, a odnos s njome je lov.«⁴⁷

Umjesto zaključka

Zamisao ovo rada bila je prikazati sadržaj jednog filozofijskog neuobičajenog spisa. Riječ je o Orteginim *Meditacijama o lovu*. Dvije se dimenzije prikaza značajnije ističu: prva koja ide u smjeru prikaza lova kao sportske djelatnosti, i druga, koja prikazuje lov kao mehanizam povezivanja čovjeka i prirode. Ortega naglašava kako je lov samo prigodno sport, on je zapravo mnogo više, sklop djelatnosti koje čovjeku, budući da ga povezuju s prirodom koje je i on sam dio, omogućuju potpunost ljudskog postojanja. Ukoliko želimo odgovoriti na u naslovu postavljeno pitanje, s Orteginog gledišta možemo kazati kako lov nije niti jedno od navedenog, niti sport niti destrukcija.

trole.« Markus također naglašava kako »bez obzira na tehničke promjene čovjek ostaje dio prirode i ovisan o njoj. Lovac je naš agent svijesti, jer zna da je čovjek član prirodne zajednice i da procesi prirode nikada neće biti tako dobro razumljeni ili kontrolirani da bi ta vjera prestala biti bitna.« Nadalje, dodaje Markus, »lov može poticati stabilnost unutar ljudskog društva i očuvanje ravnoteže s prirodnim okolišem. Lov stavlja modernog čovjeka za trenutak u vitalni odnos s univerzumom od kojeg ga civilizacija nastoji odvojiti u iluziji superiornosti i nezavisnosti. Prirodni će okoliš uvijek biti misteriozan, izazivajući strahopoštovanje među ljudima koji to znaju vidje-

ti. Lov je pojedinačni izraz našeg identiteta u odnosu na prirodne procese i nosi poštovanje sukladno njihovoj misteriji.« Usp. Markus, Tomislav, »Dobro došli kući u Pleistocen. Ekološka misao Paula Sheparda«, *Socijalna ekologija* 14 (2005) 1–2, str. 33. Također usp. Shepard, Paul, »Nature and Madness«, u: Roszak, Theodore; Gomes, Mary E.; Kanner, Allen D. (eds.), *Ecopsychology. Restoring the Earth, Healing the Mind*, Siera Club Books, San Francisco 1995., str. 21.

47

Isto, 130.

Kada je riječ o pokušaju promatranja etičke (ne)opravdanosti lova, naše izlaganje ostaje na razini bilješke. Svakako je potrebno istaknuti da lov u suvremenom društvu nema ulogu hranidbenog alata, pa su njegov značaj i važnost znatno smanjeni. Ipak, kada je riječ o lovu kao profesionalnoj djelatnosti, možemo zaključiti kako postoji niz značajnih djelatnosti za njegovo očuvanje. Ostaje pitanje je li to još uvijek lov u užem smislu riječi.

Važno je napomenuti kako je ovom raspravom o Orteginom shvaćanju lova otvoren samo mali prolaz za proučavanje lova s antropoloških vidika. Zasiurno u tom sklopu problema važnu ulogu igra odnos čovjeka i prirode, posebno uzevši u obzir destruktivnost zapadnjačke civilizacije. Ostaje za razriješiti ovaj najveći problem u spomenutom kontekstu: je li lov odmak od ovako shvaćene destruktivnosti civilizacije ili tek njezino oruđe? Čini se da s gledišta iznesenih u ovom radu možemo potvrdno odgovoriti na oba pitanja. Ovo proturječje zasiurno zahtijeva daljnje promatranje.

Literatura

Cafaro, Philip, »For a Grounded Conception of Wilderness and More Wilderness on the Ground«, *Ethics & Environment* 6 (2001) 1. Dostupno na: http://muse.jhu.edu/journals/ethics_and_the_environment/v006/6.1cafaro.pdf.

Everet, Jennifer, »Environmental Ethics, Animal Welfarism, and the Problem of Predation. A Bambi Lover's Respect for Nature«, *Ethics & Environment* 6 (2001) 1. Dostupno na: http://muse.jhu.edu/journals/ethics_and_the_environment/v006/6.1everett.pdf.

Fernandez-Armesto, Felipe, *Mislite, dakle da ste ljudi?*, Barka, Zagreb 2005.

Freud, Sigmund, »Nelagodnost u kulturi«, u: *Iz kulture i umetnosti*, Matica srpska, Beograd 1969.

Gunn, Alastair S., »Environmental Ethics and Trophy Hunting«, *Ethics & Environment* 6 (2001) 1. Dostupno na: http://muse.jhu.edu/journals/ethics_and_the_environment/v006/6.1gunn.pdf.

Huber, Đuro, »Predatori kao stjegonoše«, *Lovački vjesnik* 9 (1999).

Hütter, Gottfried, *Jagen: Verantworten – Entscheiden – Handeln. Gedenken zu einer neuen Jagdethik*, Lit Verlag, Münster 2005.

Kangrga, Milan, *Filozofske rasprave*, Euroknjiga, Zagreb 2008.

Kheel, Marti, »The Killing Game: An Ecofeminist Critique of Hunting«, u: Armstrong, Susan Jean; Botzler, Richard George (eds.), *The animal ethics reader*, Routledge, London – New York 2003. str. 392. Dostupno na: <http://books.google.hr/books?id=euDYADfcCh oC&dq=isbn:0415275881>.

Krznar, Tomislav, »Lov kao duhovni izazov«, *Priroda* 5 (2007).

Krznar, Tomislav, »Utjecaj lova na razvoj čovjeka. Pokušaj ekohistorijskog prikaza«, *Ekonomika i ekohistorija* (u tisku).

Kupfer-Koberwitz, Edgar, *Naša braća životinje. Razmatranje o etičkom življenju*, Vegan, Zagreb 2007.

Leakey, Richard; Lewin, Roger, *Ponovo promišljanje porijekla. U potrazi za onim što nas čini ljudima*, Breza, Zagreb 2005.

Leindecker, U., »Hunter and Hunted«, u: Blüchel, Kurt, *Game and Hunting*, Könnemann, Cologne 2000.

Markus, Tomislav, »Dobro došli kući u Pleistocen. Ekološka misao Paula Sheparda«, *Socijalna ekologija* 14 (2005) 1–2.

Markus, Tomislav, *Dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza. Jedan bioekološki pregled*, Hrvatsko sociološko društvo – Institut za društvena istraživanja – Zavod za sociologiju Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 2006.

Markus, Tomislav, *Ekologija i antiekologija. Kasna tehnička civilizacija i mogućnosti radikalnog ekologizma*, Hrvatsko sociološko društvo – Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 2004.

Morin, Edgar, *Izgubljena paradigma: ljudska priroda*, Scarabeus naklada, Zagreb 2005.

Ortega y Gasset, José, *Meditations on Hunting*, WAP, Bozeman, 1995.

Shepard, Paul, »Nature and Madness«, u: Roszak, Theodore; Gomes, Mary E.; Kanner, Allen D. (eds.), *Ecopsychology. Restoring the Earth, Healing the Mind*, Siera Club Books, San Francisco 1995.

Singer, Peter, *Oslobođenje životinja*, IBIS-grafika, Zagreb 1998.

Swan, James, *In Defense of Hunting*, Horper Collins Publisher, New York 1994.

Visković, Nikola, *Kulturna zoologija. Što je životinja čovjeku, što je čovjek životinji*, Jenesski i Turk, Zagreb 2009.

Visković, Nikola, *Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji*, Književni krug, Split 1996.

Washburn, S. L.; Lancaster, C. S., »The Evolution of Hunting«, u: Lee, R. B.; DeVore, I. (eds.), *Man the Hunter*, Aladine de Gruyter, New York 1999.

Tomislav Krznar

Hunting – Sport or Destruction?

Following the Thought of José Ortega y Gasset

Abstract

It is possible, in the context of contemplating relation of philosophy and sport, to think on the phenomenon of hunting. Hunting is one of the most important formative forces in human development. Although hunting is not the most important food collectable tool any more, it is still present in human life in the form of leisure. In this paper we are trying to follow thoughts of Spanish philosopher José Ortega y Gasset on the subject of hunting. In his Meditations on Hunting Gasset tries to show an inseparable connection of man and nature, especially through the hunting. For the contemporary human it is important to preserve hunting, even as a sport, although according to Ortega hunting is much more than sport, because without the hunting, human life is not complete. In this context we can ask if the hunting is a way of remaining near the nature, or just one in many other modes of destruction of nature. Although this paper is not trying to analyze the social or moral acceptability of hunting in contemporary society, it focuses on the critique of Ortega's positions.

Key words

hunting, sport, José Ortega y Gasset, ethics, human nature relation